

معرفی کتاب «ابوالشهداء الحسین بن علی»

پدیدآورده (ها) : الویری، محسن

میان رشته ای :: نامه علوم انسانی :: زمستان 1381 و بهار 1382 - شماره 6 و 7
از 230 تا 238

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/9972>

دانلود شده توسط : رسول جعفریان

تاریخ دانلود : 01/06/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

معرفی کتاب

فصلنامه نامه علوم انسانی برای آگاهی
خوانندگان محترم، در هر شماره بخشی را
به معرفی برخی از کتابها اختصاص
می‌دهد. در این شماره، معرفی کتاب
ابوالشهداءالحسین بن علی تقدیم خوانندگان
ارجمند می‌شود.

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

معرفی کتاب

«ابوالشهداء الحسين بن علی»

دکتر محسن الویری *

عباس محمود عقاد (۱۸۸۹ - ۱۹۶۴ م.) نامی آشنا در عرصه تاریخ، ادبیات، نقد ادبی، شعر و روزنامه نگاری در دوران معاصر جهان اسلام است. وی در شهر اسوان مصر متولد شد؛ سرودن شعر را از ۹ سالگی و روزنامه نگاری را از ۱۵ سالگی آغاز کرد (المجموعة الكاملة لمؤلفات، ج ۲۲، ص ۳۸ و پس از آن). نوشته های او پیرامون شخصیت های پرآوازه صدر اسلام، در زمره مشهورترین آثارش (بعلبکی، ۱۹۸۰: ج ۱، ص ۳۱) به ویژه نزد ایرانیان است؛ و کتاب های او پیرامون پیامبر اکرم (ص) و امیرالمؤمنین علی (ع) و امام حسین (ع) به فاصله کمی از تألیف در دهه بیست به زبان فاسی ترجمه شد.^(۱)

عقاد، نقش مهمی در تجددخواهی معاصر به ویژه در مصر داشته و به همین دلیل ده ها کتاب در بررسی اندیشه های او نوشته شده است.^(۲) بعلبکی این ویژگی عقاد را ناشی از مطالعات گسترده او در ادبیات انگلیسی می داند؛ ولی این اظهارنظر او واقع بینانه و منصفانه به نظر نمی رسد، زیرا پیشینه خانوادگی و محیط زندگی و رشد عقاد نیز به شدت تحت تأثیر اندیشه های دینی و نوگرایی دینی بوده است. آثار متعدد او در یک مجموعه ۲۵ جلدی گردآوری شده که سرگذشت خودنگاشت او در جلد ۲۲ و ۲۳ این مجموعه است.

کتاب ابوالشهداء الحسين بن علی ضمن چاپ مستقل، در مجموعه مؤلفات عقاد (ج ۲، ص ۲۸۸-۱۵۹) و نیز در چاپ های مختلف اسلامیات که مجموعه نوشته های وی در موضوعات اسلامی است، به چاپ رسیده است.^(۳) متن عربی کتاب در

*. استادیار دانشگاه امام صادق علیه السلام.

سال‌های اخیر در انتشارات الشریف‌الرضی در قم به صورت افست و با حذف نام ناشر اصلی تجدید چاپ شده است.

این کتاب یک‌بار تحت عنوان پیشوای شهیدان و چندی بعد با نام ابوالشهداء الامام حسین علیه‌السلام؛ با قضاوت تحلیلی تاریخ و روان‌شناسی به قلم محمد کاظم معزی به زبان فارسی ترجمه شده و در کتابفروشی علمیه اسلامیة تهران به چاپ رسیده است. شاید در میان نویسندگان معاصر حمید عنایت نخستین کسی بود که با نگاهی انتقادی به این کتاب، اهمیت آن را در سلسله کتاب‌های منتشر شده درباره امام حسین (ع) در دوران معاصر مورد توجه قرار داد. وی در کتاب اندیشه سیاسی در اسلام معاصر از کتاب ابوالشهداء الحسین بن علی به عنوان دومین اثر و نخستین کتاب^(۴) در زمره آثار تجدید نظر طلبانه درباره امام حسین (ع) یاد و مطالب آن را به اجمال معرفی کرده است (عنایت، ۱۳۶۲: ۳۱۹-۳۱۷).

کتاب غیر از مقدمه ناشر و مؤلف، از ده فصل با این عناوین تشکیل شده است: (۵) دو خصلت تاریخی: سرشت انسان‌ها؛ خصومت: عوامل درگیری؛ دو دشمن: توازن؛ یاران دو گروه: مردان دو سپاه. خروج حسین: حسین در مکه؛ آیا به هدف رسید؟ اشتباه شهدا؟؛ کربلا: حرم مقدس؛ فاجعه در کربلا: مکان به خاک سپردن سر؛ پایان ماجرا: پیروز کیست؟؛ در جهان زیبایی: عاشق زیبایی.

فصل اول کتاب - با عنوان «دو خصلت تاریخی: سرشت انسان‌ها» - تبیین‌کننده نوع نگاه و زاویه دید مؤلف به موضوع و در حکم چارچوب نظری برای بقیه مطالب است. عقاد اعتقاد دارد که سرشت آدمیان از دو بخش تشکیل شده است: تمایلات عاطفی و ارضا کننده بزرگی طلبی آدمی و تمایلات منفعت طلبانه و غنیمت خواهانه. او پس از توضیحاتی در این باره، چنین نتیجه می‌گیرد که قیام امام حسین (ع) تنها در چارچوب نخست قابل تحلیل است. وی همان‌طور که نبرد بین علی (ع) و معاویه را نه نبرد بین دو اندیشه و تدبیر بل نبرد بین پیشوایی دینی و پیشوایی دنیایی می‌شمرد، نبرد امام حسین (ع) با یزید را نیز نبرد بین عاطفه صرف و منفعت پرستی صرف دانسته و نمونه‌هایی از فداکاری‌ها و عظمت‌های یاران امام حسین (ع) و

نمونه‌هایی از رذالت‌ها و پستی‌های سپاهیان یزید را برشمرده و به این شبهه که فداکاری یاران امام حسین (ع) با انگیزه بهشت‌خواهی صورت گرفته، چنین پاسخ داده است: بهشت برای یزیدیان نیز خوشایند بود و آنان هم به دنبال بهشت بودند؛ پس، سخن در اختلاف سرشت آدمیان است و هر منفعت‌طلبی معنوی (مانند تلاش برای دست‌یافتن به بهشت) الزاماً سودطلبی نیست. او نبرد امام (ع) با یزیدیان را شدیدترین و برترین صحنه رویارویی عاطفه و منفعت‌طلبی در طول تاریخ دانسته است.

در فصل دوم کتاب - با عنوان «خصومت: عوامل درگیری» - ریشه‌های اختلاف بین امام (ع) و یزید بررسی و از جمله این ریشه‌ها، به عواملی چون عصبیت، خون‌خواهی‌های بازمانده از پیشینیان، تربیت خانوادگی و تفاوت اندیشه‌ها اشاره شده است. البته عقاد در این بررسی، خطاهایی نیز داشته است.

عقاد در فصل سوم کتاب - با عنوان «دو دشمن: توازن» - با اشاره به یکی بودن نژاد دو خاندان اموی و هاشمی، آنها را دارای دو سرشت بیگانه با یکدیگر دانسته و این تفاوت را نشانه صادق نبودن قانون وراثت در همه‌جا شمرده و چنین نوشته است: در عصر جاهلی نیز خاندان هاشمی را از دیرباز به دیانت و روحانیت و گره‌گشایی از گرفتاری‌های مردم و امویان را به سوداگری و سیاست‌بازی و نیرنگ و دروغ می‌شناختند. نویسنده آنگاه نمونه‌هایی جالب از سجایای اخلاقی و مقام علمی والا و شرافت خانوادگی امام (ع) و نیز نمونه‌هایی از رذایل فردی و خانوادگی یزید را ذکر کرده است.

فصل چهارم کتاب - با عنوان «یاران دو گروه: مردان دو سپاه» - با گزارشی از گفت‌وگوهای امام (ع) در مسیر حرکت به سمت کوفه با کسانی که از این شهر بیرون آمده بودند، آغاز و در ادامه به طور عمده ابعادی از رذالت‌ها و پستی‌های اطرافیان معاویه و یزید معرفی شده است. عقاد این گروه را حتی در چهره و اندام نیز زشت تصویر کرده و ضمن ارائه نمونه‌هایی در این زمینه، در پایان چنین نتیجه گرفته که جنگ میان این دو گروه درحقیقت جنگ جلادان با شهیدان بوده است.

فصل بعدی کتاب «خروج حسین: حسین در مکه» نام دارد که به شرح حوادثی تا پیش از استقرار امام (ع) در کربلا اختصاص یافته و در آن از تلاش یزید برای بیعت گرفتن از امام (ع)، خروج امام (ع) از مدینه و استقرار در مکه، نامه کوفیان و اعزام مسلم بن عقیل به کوفه، حرکت امام (ع) از مکه و شهادت سفیران امام (ع) و سرانجام فرود آمدن امام (ع) در کربلا سخن به میان آمده است.

در فصل بعدی کتاب - با عنوان «آیا به هدف رسید؟ اشتباه شهدا؟» پس از شرح چگونگی به خلافت رسیدن یزید، انگیزه های امام (ع) برای قیام بررسی شده است. موضوع اصلی فصل هفتم - با عنوان «کربلا: حرم مقدس» - ترسیم کارزار کربلا در روز عاشورا است که طی آن، عقاد با قلمی شیوا و بدون پای بندی به شرح دقیق ماجرا، صحنه هایی از این حادثه جانکاه را ترسیم کرده و شهادت و شجاعت و مظلومیت سپاه امام (ع) و دنائت سپاهیان یزید را نمایانده و دامن سخن را تا به خاک سپرده شدن امام (ع) در فروغ مهتاب شب یازدهم محرم به دست بنی اسد گسترانده است. وی در این فصل، واژه «کربلا» را تغییر یافته «کور بابل» شمرده است. در فصل هشتم کتاب - که «جنایت در کربلا: مکان به خاک سپردن سر» نام گرفته - ابتدا روایت های مختلف درباره مدفن سر مبارک امام (ع) نقل شده و به همین مناسبت از شش شهر مدینه، کربلا، رقه، دمشق، عسقلان و قاهره سخن به میان آمده است. به اعتقاد عقاد، این اختلاف نظر در برابر عظمت امام (ع) - که همگی بر آن اتفاق دارند - کم اهمیت است. وی در ادامه این فصل، حوادث پس از عاشورا و حرکت کاروان اسرا به شام و حضور آنها در دربار یزید و تداوم تبهکاری یزیدیان در ماجرای حره و سپس محاصره بیت الله الحرام را نقل کرده و نوشته خود را با این عبارت به پایان برده است: «اکنون که عمر گذشته هر دو طرف را در ترازوی می گذاریم، درمی یابیم که برنده ظاهری ماجرای کربلا بیش از شکست خورده ظاهری آن ماجرا زیان دیده است.»

عنوان فصل نهم کتاب چنین است: «پایان ماجرا: پیروز کیست». در این فصل، از تداوم تاریخی نزاعی که در کربلا در گرفت، سخن رفته و دیدگاه و درک نادرست

نویسندگانی همچون محمد خضری - نویسنده کتاب تاریخ الامم الاسلامیه - از ماجرای کربلا نقد شده است. به عقیده عقاد، شکست ظاهری و کوتاه مدت فداکاری و شهادت در برابر باطل، پیروزی جاودانه فداکاری و شهادت است و این حقیقت هم با دیده آسمانی و هم با چشم زمینی قابل درک است.

فصل دهم و پایانی کتاب - با نام «در جهان زیبایی: عاشق زیبایی» - به ذکر اشعاری در ستایش امام حسین (ع) و یارانش اختصاص یافته است. به اعتقاد عقاد، این اشعار را کسانی سروده اند که از آلودگی های جهان مادی در گذشته و از دام کالبد خاکی رسته اند. در این فصل، نخست ابیاتی از قصیده باثیه کمیت و سپس گزیده ای از قصیده مشهور میمیه فرزددق و پس از آن اشعاری از عبیدالله بن کثیر نقل و آنگاه منتخبی از قصیده تائیه پرآوازه دعبل آورده شده و پس از آن نوبت به ابوالعباس علی بن رومی و سروده جیمیه او در مدح یحیی بن عمر رسیده است. عقاد همه این شاعران را که به صله های گران چشم نداشته اند ستوده و این فصل و کتاب را با قطعه ای از ابوالعلاء معری به پایان برده است:

و علی الدهر من دماء الشهید بن علی و نجله شاهدان
فهما فی اواخر اللیل فجرا ن و فی اولیاته شفقان
ثبتا فی قمیصه لیجییء المحش سر مستعدیا الی الرحمان
و بر روزگار، از خون دو شهید، علی و فرزندش، دو شاهد است، آن دو،
دو فجر در پایان شب و دو شفق در آغاز آن است.
آن دو گواه در پیراهن روزگار مانده اند تا روزگار در قیامت به خدای
رحمان شکایت برد.

کتاب ابوالشهداء الحسین بن علی فاقد ارجاعات، فهرست منابع و نمایه است و به سبک و سیاق رمان نوشته شده است؛ اما هیچ یک از اینها از ارزش کتاب به عنوان کتابی خواندنی، جذاب، تحلیلی و دارای نگاهی نو به قیام امام حسین (ع) نمی کاهد.

یادداشت‌ها

۱. ترجمه کتاب عبقریه محمد با عنوان راه محمد در سال ۱۳۲۷ ش. و کتاب عبقریه الامام علی با عنوان شخصیت امام علی بن ابی طالب در سال ۱۳۲۵ ش. به چاپ رسید و کتاب ابوالشهداء الحسین نیز که درباره آن سخن خواهیم گفت، در همان سال‌ها به فارسی برگردانده شد.
۲. برای آگاهی از نمونه‌هایی از این کتاب‌ها، ←

<http://www.fondation.org.ma/fonda/mawsoua/fondatal.asp>

۳. این کتاب شماره مسلسل ندارد و ابوالشهداء بخش ماقبل آخر این کتاب را پس از شرح احوال خالد بن ولید و پیش از زندگی فاطمه زهرا (س) تشکیل می‌دهد.
۴. اثر نخست از دید عنایت، مقاله ابراهیم عبدالقادر مازنی مصری در مجله الرسالة در آوریل ۱۹۳۶ بوده است.
۵. تفاوتی اندک بین عناوین فصول در چاپ‌های قدیم و جدید کتاب وجود دارد و آنچه در این مقاله آمده، براساس نسخه افست شده در انتشارات شریف رضی است.

کتابنامه

- البلعکی، منیر. ۱۹۸۰م. موسوعة المورد. ط ۱. بیروت: دارالعلم للملایین.
- العقاد، عباس محمود. ۱۹۸۵. اسلامیات. ط ۲. القاهرة: دارالمعارف.
- _____ ۱۳۲۵ ش. (تاریخ مقدمه: ۱۳۶۴ ق.) شخصیت امام علی بن ابی طالب علیه السلام. ترجمه و شرح: سیدجعفر غضبان. به همت محمد رمضانی دارنده کلاله خاور. تهران: چاپخانه سپهر.
- _____ ۱۳۶۱ ش. (چ ۱: ۱۳۲۷ ش.). راه محمد. ترجمه اسدالله مبشری. تهران. امیرکبیر.
- _____ بی تا. ابوالشهداء الامام حسین علیه السلام؛ با قضاوت تحلیلی تاریخ و روان شناسی. ترجمه محمد کاظم معزی. تهران: کتابفروشی علمیه اسلامیة.
- _____ ۱۳۷۲ ش. / ۱۴۱۳ ق. ابوالشهداء الحسین بن علی. ط ۱. قم: الشریف الرضی (افست).
- المجموعه الکامله لمؤلفات الاستاذ عباس محمود العقاد. ۱۹۷۴ م. ط ۱. بیروت: دارالکتاب اللبنانی.
- عنایت، حمید. ۱۳۶۲ ش. اندیشه سیاسی در اسلام معاصر. ترجمه بهاءالدین خرمشاهی. تهران: خوارزمی.

<http://www.fondation.org.ma/fonda/mawsoua/fondatal.asp>